

Jo`rayev Ulug`bek

Termiz davlat universiteti

Kimyo fakulteti talabasi

E-mail: ulugbekjorayev901@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'zbek nasriy adabiyotining yetuk vakili Shukur Xolmirzayevning hikoyachilik san'atidagi ma'naviy-didaktik jihatlari chuqur tahlil qilinadi. Yozuvchining asarlarida xalqona tafakkur, odob-axloq, ijtimoiy ong va tarixiy xotira kabi tushunchalar badiiy obrazlar orqali ifoda etiladi. Hikoyalar orqali yosh avlodga ma'naviy saboq, milliy o'zlik, halollik va hayotiy haqiqatlar yetkazilishi ilmiy asosda ko'rib chiqiladi. Maqolada kontekstual va qiyosiy tahlil metodlari asosida Xolmirzayev hikoyalarining tarbiyaviy ahamiyati yoritiladi.

Kalit so'zlar: Shukur Xolmirzayev, hikoya, ma'naviyat, didaktika, axloqiy tarbiya, xalqona tafakkur, badiiy obrazlar.

Kirish. Adabiyot har bir xalqning madaniy tafakkuri, ruhiy olami va axloqiy qadriyatlarini o'zida mujassam etgan muhim vositadir. Ayniqsa, hikoya janri orqali hayotiy lavhalar, odamlardagi ichki kechinmalari, ma'naviy saboqlar qisqa, lekin chuqur ma'no bilan yoritiladi. Shu ma'noda Shukur Xolmirzayev o'zbek hikoyachiligining yorqin namoyandalaridan biri sifatida o'z o'rniga ega. Uning hikoyalarida insoniylik, mehnatga hurmat, halollik, oilaparvarlik, urf-odat va an'analar, jamiyatdagi ijtimoiy-axloqiy muammolar badiiy ifodasini topgan. Maqolada ushbu hikoyalar orqali yosh avlod tarbiyasiga, ma'naviy kamolotga xizmat qiluvchi jihatlar tahlil qilinadi. Shukur Xolmirzayev ijodi o'zbek hikoyachiligida chuqur ma'naviy-estetik asosga ega bo'lgan namunaviy asarlar bilan ajralib turadi. Uning hikoyalarini tahlil qilishda bir nechta adabiy metodlardan foydalanish mumkin. Avvalo, struktural-tahliliy yondashuv orqali asarlarning syujet tuzilishi, kompozitsiyasi, obrazlar tizimi aniqlanadi. Hikoyalardagi voqealar silsilasi sodda, ammo chuqur ma'no va hayotiy tajriba bilan boyitilgan bo'lib, bu o'quvchiga ta'sirchan tarzda yetkaziladi. Didaktik tahlilda esa muallifning asarlar orqali qanday axloqiy va tarbiyaviy g'oyalarni ilgari surayotganini aniqlashga xizmat qiladi. Shuningdek, kontekstual yondashuv muallif asarlarini yozgan tarixiy va ijtimoiy sharoitni hisobga olish imkonini beradi. Bu orqali o'sha davr kishilarining ruhiy holati, ijtimoiy muammolari va orzu umidlari yanada aniqroq ochib beriladi. Lingvopoetik

tahlil yordamida esa muallifning til boyligi, xalqona iboralardan mohirona foydalanishi, badiiy tasvir vositalari orqali fikrni ifodalash usullari o'rganiladi.

Adabiyotlar tahlili.

1. Bolaligida otasidan hurmatli ovchi bo'lib yetishgan – ota Rahmon polvon unga 13 yoshida uning “indamas” miltig'ini berganidan boshlab, u hayvonlarni vahshiyona o'ldirishni odat qilib oladi. Omon o'lja topa olmasa, xotini yoki hatto hayvonlar hech narsa ko'ziga ko'rinmasdi. Quydagi jumla orqali Omonning ovsiz kelgan kun holatiga guvoh bo'lamiz. “Mabodo ovdan qo'li quruq qaytsa, bunday voqea juda kam bo'lardi, u bamisoli otasi o'lgandek aza tutar, qovog'i ochilmas, shunda xotini ham ko'ziga yomon ko'rinib, bechora biron-bir yetishmovchilikdan zorlansa, u “jonga tegding-ku sen ham!” deya miltig'ini qo'lga olardi”. [2] Ajabo, oddiygina ovdan quruq qaytishni otasi o'lgandek aza tutish voqeasiga taqqoslash, aqlga sig'maydigan holat, bizningcha. Lekin, guvohi bo'lganimizday, Omon xuddi shu vaziyatga tushadi, hatto xotining zorlanishini eshitiboq, qo'lga miltiq oladi. Qahramonimizga ortiqcha ta'rif berishning hojati yo'q. Har kuni begunoh hayvon va qushlarni otaverish insonning medasini, balki, ko'zlarini ham qonga to'ldirib yuboradi. Tabiiyki, ko'zi qonga to'lgan odam, shu narsani yana va yana xohlayveradi. Oqibatda esa Omon ovchi ham jizzaki, sirkasi suv ko'tarmaydigan, qattiq diyda shaxsga aylanib boradi.

2. U avval tabiatga muhabbat bilan qaragan bo'lsa-da, oxir-oqibat ko'zi hech narsani ko'rmaydi, qalbi toshdek qotadi. Na odamlarga va na tabiatga muhabbati qoladi. Har narsadan mahrum inson kabi yashaydi. Masalan, yakka-yu yolg'iz oziq manbayi bo'lgan sigirini o'ylamay ichiga panshaxa tiqishi, kakliklar voqeasi vaxshiyona kiyik ovi tasvirlangan o'rinlar uning naqadar ma'naviy qashshoqligini ko'rsatib beradi. Tabiatga bo'lgan bunday munosabati uchun yozuvchi uni “ikki oyoqli mahluq” deya ta'riflagan.

Muhokama. Xolmirzayev hikoyalaridagi obrazlar – oddiy insonlar. Ammo ular orqali yozuvchi o'quvchini o'yantiradigan, hayotga bo'lgan munosabatini qayta ko'rib chiqishga undaydigan falsafiy g'oyalarni ilgari suradi. Adib hech qachon g'oyalarni ochiqcha, buyruqona bermaydi – u buni badiiy mahorat bilan, obrazlar harakati, voqealar rivoji orqali nozik ifodalaydi. Adib asarlarida din, urf-odat, qadriyatlar qadrlanadi, ammo zamonaviy tafakkur bilan uyg'unlashtiriladi. Bu esa uning hikoyalarini nafaqat badiiy, balki pedagogik, didaktik manba sifatida ham muhim qiladi.

Xulosa. Shukur Xolmirzayev hikoyalarida xalqning o'tmishi, buguni va ertasi tasvirlanadi. Uning obrazlari orqali o'quvchi o'zini, jamiyatni, hayotni anglaydi. Ayniqsa, yosh avlod tarbiyasida bu hikoyalar muhim manbadir. Hikoyalardagi didaktiklik bevosita emas, balki badiiy hayotiylik orqali berilishi ularni chuqur

ma'naviylik bilan boyitadi. Shukur Xolmirzayev "Adabiyotga Surxon koloritini hamda o'zi tug'ilib o'sgan Boysun tog'larining manzaralarini, surxondaryoliklar hayotini, udumlarini, betakror so'zlash tarzini, dialektini olib kirdi". [3] Demak, Shukur Xolmirzayev ijodi o'zbek adabiyotining ma'naviy-tarbiyaviy maktabidir. Shukur Xolmirzayev XX asr o'zbek adabiyotining rivojlanishiga katta hissa qo'shgan taniqli yozuvchidir. U o'zining yuksak badiiy mahorat bilan yaratilgan betakror nasri bilan o'zbek xalqi ma'naviyatining yuksalishida o'ziga xos o'ringa ega. Sh.Xolmirzayev J.London, E.Xeminguey, S.Tompson kabi jahonning mashhur yozuvchilari qatorida tabiat mavzusida takrorlanmas asarlar yaratdiki, bu yozuvchi ijodining alohida bo'rtib ko'rinib turuvchi bir qirrasidir. Shukur Xolmirzayevning hikoyachilikdagi badiiy mahorati uning tabiat va inson munosabatlari aks etgan hikoyalari mahorat bilan yoritilganki, avvalgilarini takrorlamaydi, hech bir yozuvchi ijodiga o'xshamaydi. Yozuvchi ijodida tasvir prinsiplarining paydo bo'lishi, shakllanishi, o'ziga xos tarzda namoyon bo'lishi, avvalo, adabiyotga olib kirilgan hayot materialining mazmundorligi, rang-barangligi, takrorlanmasligi bilan bog'liqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Adabiyot 8: darslik / S.Olimov, S.Ahmedov va boshq, – Toshkent: G'ofur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2019. – 352 b.
2. Tavaldiyeva Gulbahor. — Sh. Xolmirzayev hikoyalarida voqelikni badiiy idrok etish prinsiplari .FF nomzodlik dissertatsiyasi, 2010-yil
3. Xolmirzayev.Sh. O'lis yulduzlar ostida,—T.: Cho'lpon, 1971-yil, 15-bet
4. Xolmirzayev.Sh. Komil inson orzusi yoxud adabiyotning ibrat yaratish masuliyati, —T.: O'zbekiston adabiyoti va san'ati, 2001-yil, 169 bet.